

***«У праці я знаходжу насолоду і
сенс життя»:
до 120-річчя з дня народження
М. П. Савчука***

**(16.12.1899, с. Зубовщина Ізяславського повіту
Волинської губ. – 16.02.1976, Одеса)**

Співробітники кафедри безхребетних ОДУ

Профессор Н.А. Савчук читает лекцию по зоологии беспозвоночных животных студентам 1 курса. Сентябрь 1969 г.
Фото из архива зоологического музея

Навчання

- Двокласне початкове училище
- Короткострокові педагогічні курси
- Історичний факультет Харківського інституту народної освіти (1927–1928)
- Історичний факультет Одеського інституту народної освіти (1928–1930)
- Склав екстерном іспити за біологічний факультет Одеського ІНО (1931)
- Аспірантура Одеського Науково-дослідного інституту біології (1930–1935)

Трудова діяльність

- ✓ Вчитель 4-х та 3-х річної школи Аннопольського р-ну Шепетівського округу (1918–1923).
- ✓ Вчитель 7-річної школи м. Аннопіль Шепетівського округу (1923–1925).
- ✓ Завідувач 7-річної школи м. Бероздов Шепетівського округу (1925–1926).
- ✓ Інспектор Шепетівського округу Народної освіти (1926–1927).
- ✓ Викладач філософії в одеських інститутах: медичному, технологічному ін-ті консервної промисловості, сільськогосподарському (1930–1934).
- ✓ З 1934 р. починає роботу в ОДУ спочатку асистентом, а після захисту канд. дис. (1935 р.) – доцентом кафедри зоології безхребетних.
- ✓ Завідувач кафедри філософії Одеського технологічного інституті консервної промисловості (1937–1939).
- ✓ Завідувач кафедри зоології Одеського державного університету (з 1938 р.).
- ✓ Ректор Одеського державного університету (1939–1948).
- ✓ Міністр освіти УРСР (1948–1949).
- ✓ Завідувач кафедри зоології безхребетних в ОДУ (з 1949 р.).

Наукові ступені та звання

- 1935 р. – кандидат біологічних наук
- 1937 р. – доктор біологічних наук
- 1937 р. – професор
- 1948 р. – член-кореспондент АН України
- 1965 р. – заслужений діяч науки УРСР

Наукові інтереси

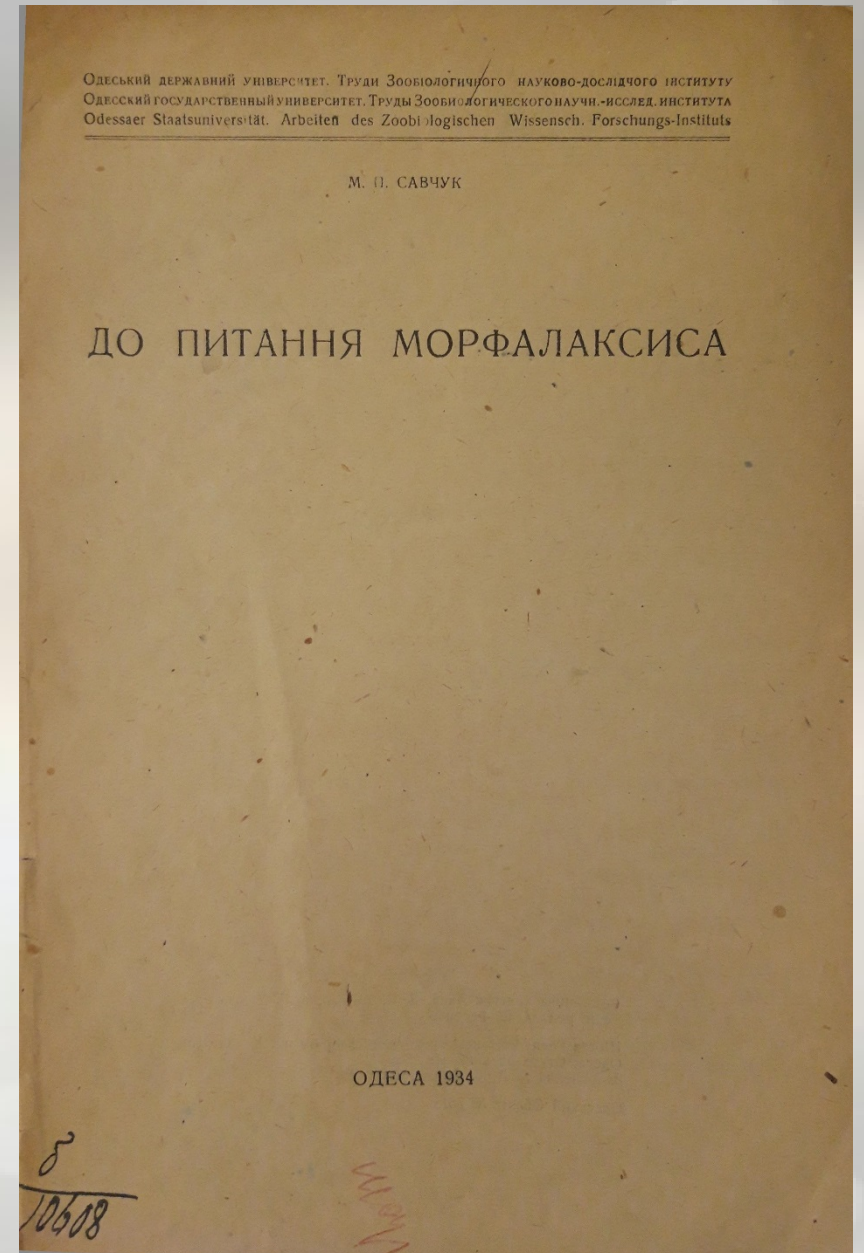
*Закономірності регенерації
тканини та органів
безхребетних тварин*

*Вивчення проблем крайової
паразитології*

**Зоологія
безхребетних**

Савчук М. П. До питання морфалаксиса / М. П. Савчук. – Одеса, 1934. – 15 с. Шифр: б/10608

В роботі досліджуються регенераційні процеси гідри. Автор робить висновок, що основним моментом регенерації гідри є поділ клітин, а переміщення ж їх та перегрупування виступає як окрема сторона процесу. Констатує, що явищу утворення регенераційної бруньки при епіморфозі відповідає явище утворення недиференційованих клітин через поділ старих в процесі регенерації гідри. На основі всіх досліджень науковцем було зроблено висновок: «для групи регенераційних процесів, що відносяться до морфалаксиса для їх визначення, потрібен інший термін або вкладення в термін «морфалаксис» іншого змісту».

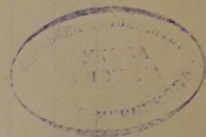
Дисс

624

САВЧУК Н. П.

О ПРОИСХОЖДЕНИИ РЕГЕНЕРАЦИОННОЙ БЛАСТЕМЫ
У ХВОСТАТЫХ АМФИБИЙ.

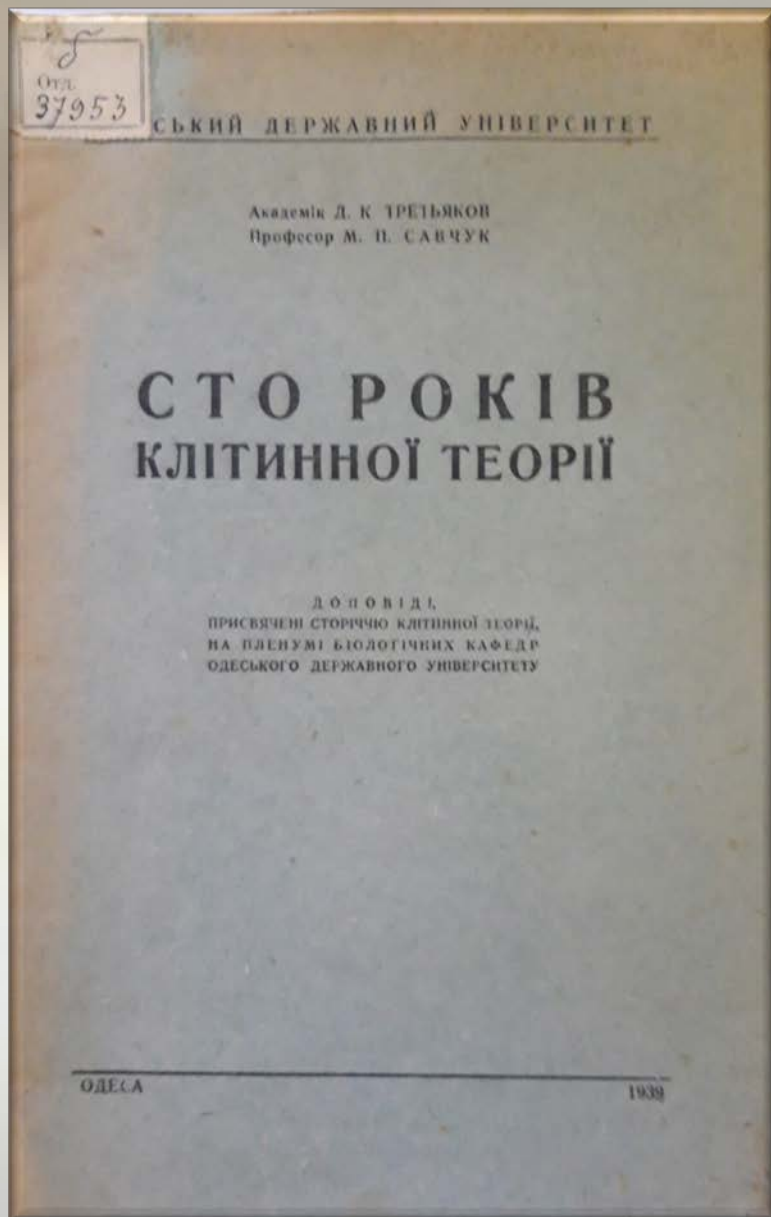
1.

Учение о регенерации является одним из важнейших разделов экспериментальной зоологии. Начало научного изучения явления регенерации является наблюдение А.Трамблея над регенерацией гидры, произведенные им в 1740 году и описанные в его работе "Мемуары и истории одного рода пресно-водных полипов с рогами в форме рогов", вышедшие в 1744 г. На ряду с бурным развитием различных наук в XVIII веке, нужно отметить огромный интерес к живой природе, и изучению возможности и развития растительных и животных организмов, увлекших в эту работу и Трамблея. Первую операцию над гидрой Трамблея произвел в Номбре 1740 года. Из разрезанной Трамблеем пополам гидры через несколько дней обростало два совершенно нормальных животных со всеми необходимыми частями тела. Это открытие, подтвержденное потом целым рядом других исследователей, в частности Геомбром, произвело огромное впечатление и положило начало научному изучению регенерации не только у гидры, давшей с того времени такое колоссальное количество интереснейших материалов, но и у других животных. Особенно же значение в этом направлении имеют работы В.Ру. /1883/. Осмысленное применение экспериментов В.Ру является началом науки механики развития и

Савчук Н. П. О происхождении регенерационной бластемы у хвостатых амфибий : дис. ... д-ра біол. наук / Н. П. Савчук. – 1937. – 140 с. Шифр: Дисс/624

У дисертаційній роботі науковець зробив висновки про те, що в утворенні регенераційної бластемы беруть участь різні тканини. Утворення регенераційної бластемы та подальший її розвиток залежить, в першу чергу, від тканини-залишка органу, що є частиною цілого організму та знаходиться під безпосереднім впливом останнього. Тим самими спростував наукові гіпотези, які припускали те, що утворення регенерату приписувалося одній якості тканині предсуществуючого органу.

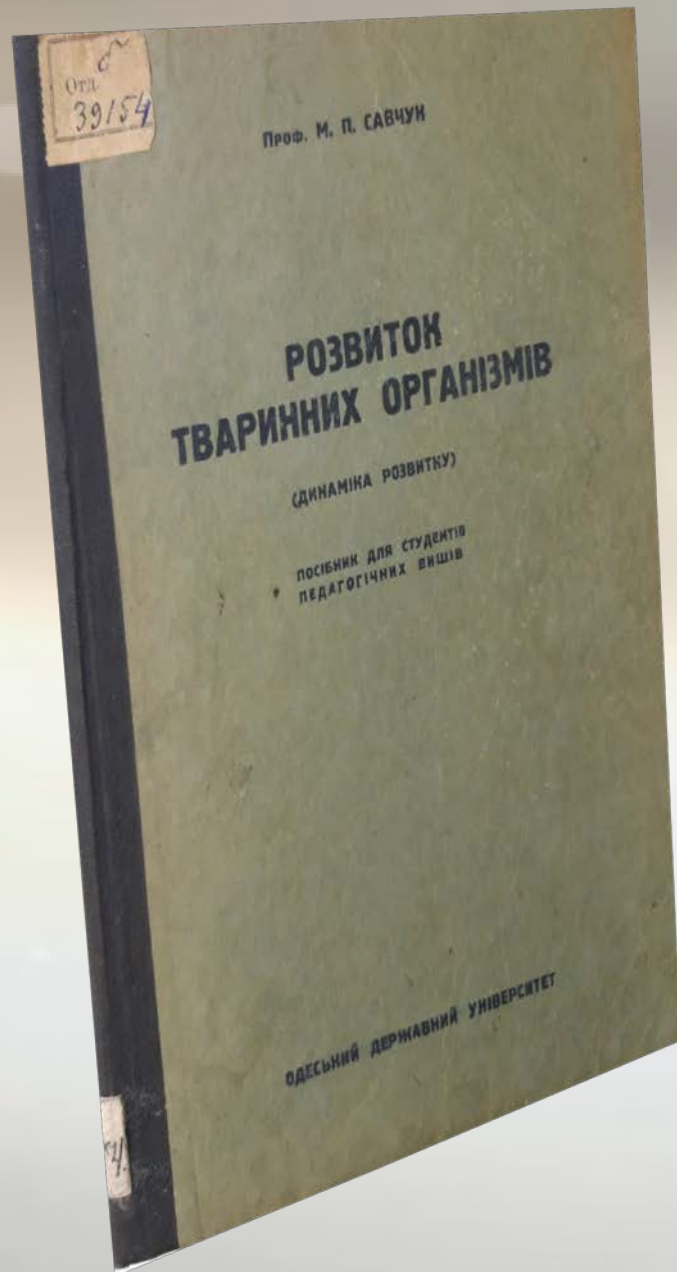
Третьяков Д. К. Сто років клітинної теорії : доповіді, присвячені сторіччю клітинної теорії на пленумі біологічних кафедр Одеського державного університету / Д. К. Третьяков, М. П. Савчук ; Одес. держ. ун-т. – Одеса, 1939. – 36 с. Шифр: б/37953

У книзі вміщені такі доповіді:

Третьякова Д. К. «Шлейден і Шванн, засновники клітинної теорії»;

Савчука М. П. «До сторіччя клітинної теорії»

та ще одна робота *Третьякова Д. К. «Філогенія тканин»*. Зроблено акцент на важливості в галузі природознавства – відкритті клітини та дослідження й розвиток клітинної теорії за столітній час свого існування.

Савчук М. П. Розвиток тваринних організмів (динаміка розвитку) : посіб. для студентів пед. вишів / М. П. Савчук. – Одеса : ОДУ, 1940. – 211 с. Шифр: б/39154

У посібнику висвітлений розвиток тваринних організмів. Видання містить такі 10 розділів: 1. одноклітинні і багатоклітинні організми; 2. розмноження тваринних організмів; 3. ембріональний розвиток; 4. детермінація; 5. ораногенез; 6. постембріональний розвиток; 7. регенерація; 8. трансплантація та експлантація; 9. ріст та 10. тривалість життя, старіння і смерть. В останньому розділі вчений досліджує маловивчене питання тривалості життя та робить висновки, що «в боротьбі за продовження життя людини потрібно мати на увазі дві сторони: боротьбу з передчасним старінням і передчасною смертю, за продовження молодості і віку кожної окремої людини і боротьбу за збільшення середнього віку людства взагалі».

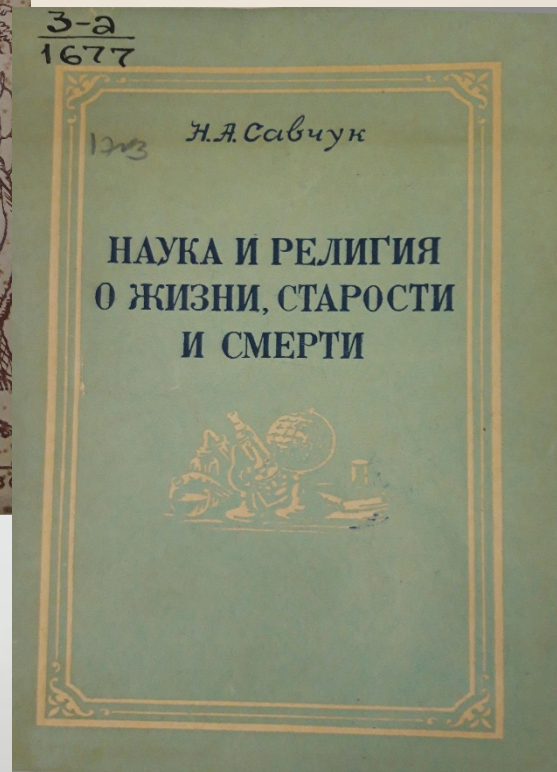

Савчук М. П. Походження життя на землі / М. П. Савчук. – Одеса : Чорномор. комуна, 1945. – 30 с. Шифр: 131/651

Савчук М. П. Походження людини / М. П. Савчук. – Одеса : Одес. обл. кн.-газ. вид-во, 1946. – 20 с. Шифр: 125-б/434

Савчук Н. А. Наука и религия о жизни, старости и смерти / Н. А. Савчук. – Одесса : Одес. обл. изд-во, 1955. – 40 с. Шифр: 3-а/1677

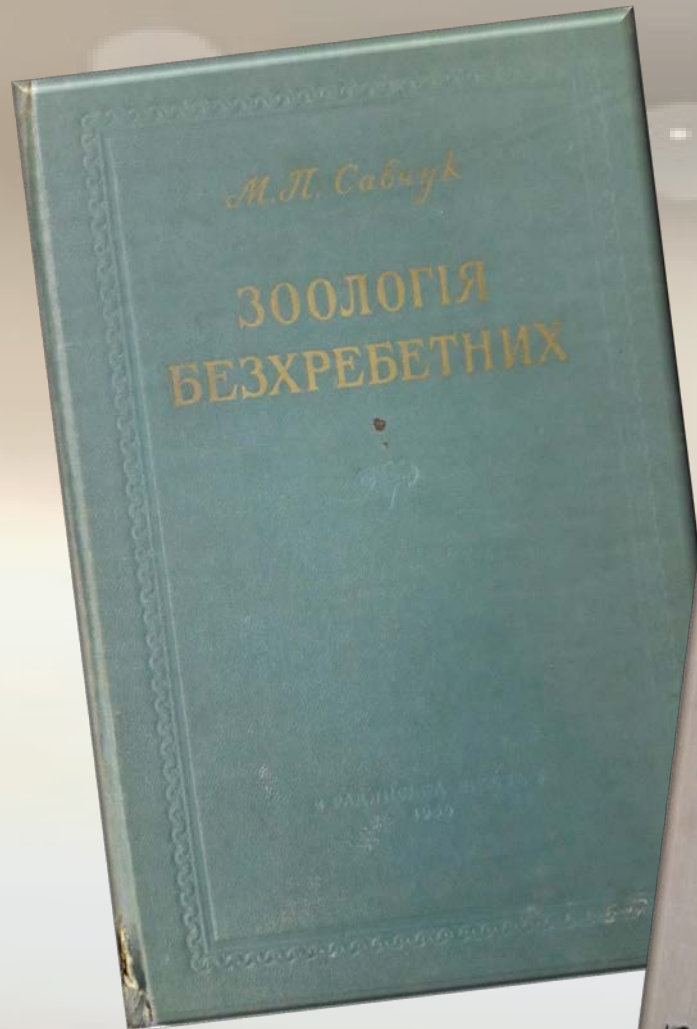

Савчук М. П. Фізіологія розвитку тваринних організмів / М. П. Савчук. – Київ : Рад. шк., 1950. – 320 с. Шифр: 133/732

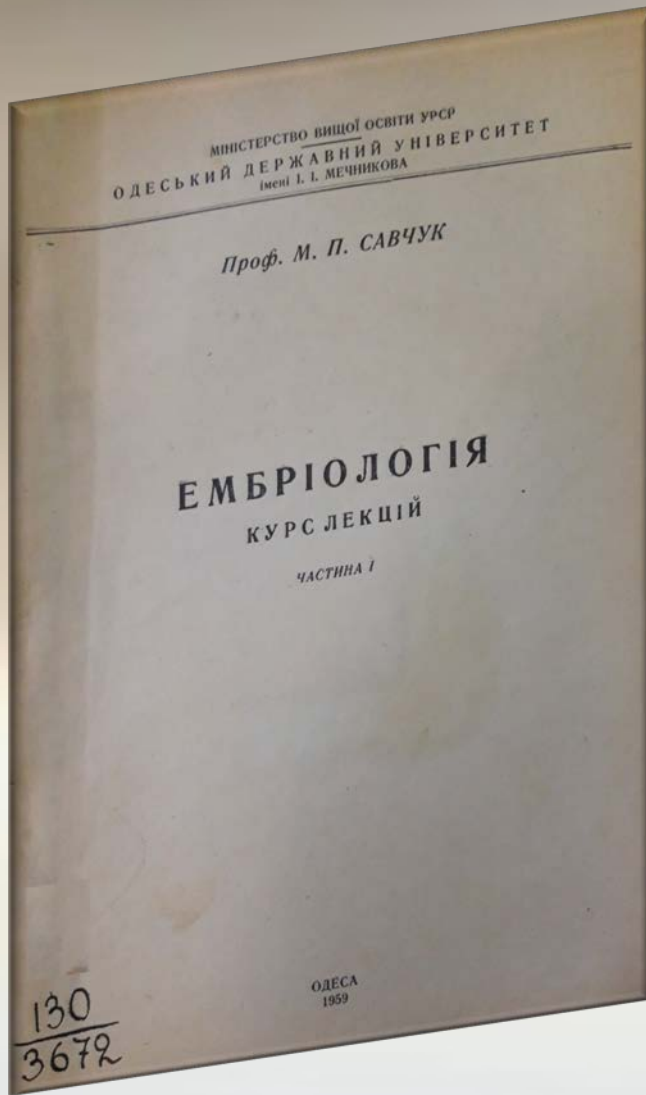
Ця книга є спробою дати для студентів-біологів (того часу) посібник, який побудований з позиції діалектичного матеріалу, з позиції мічурінської біології. Складаючи книжку, автор прагнув критично переробити деякі дані експериментальної зоології, а також використав низку досліджень радянських біологів, у тому числі й свої власні. Автор до цієї книги включив, крім ембріонального розвитку, найважливіші питання, що стосуються постембріонального розвитку.

Савчук М. П. Зоологія безхребетних / М. П. Савчук. – Київ : Рад. шк., 1954. – 430 с. **Шифр: 130/2643**

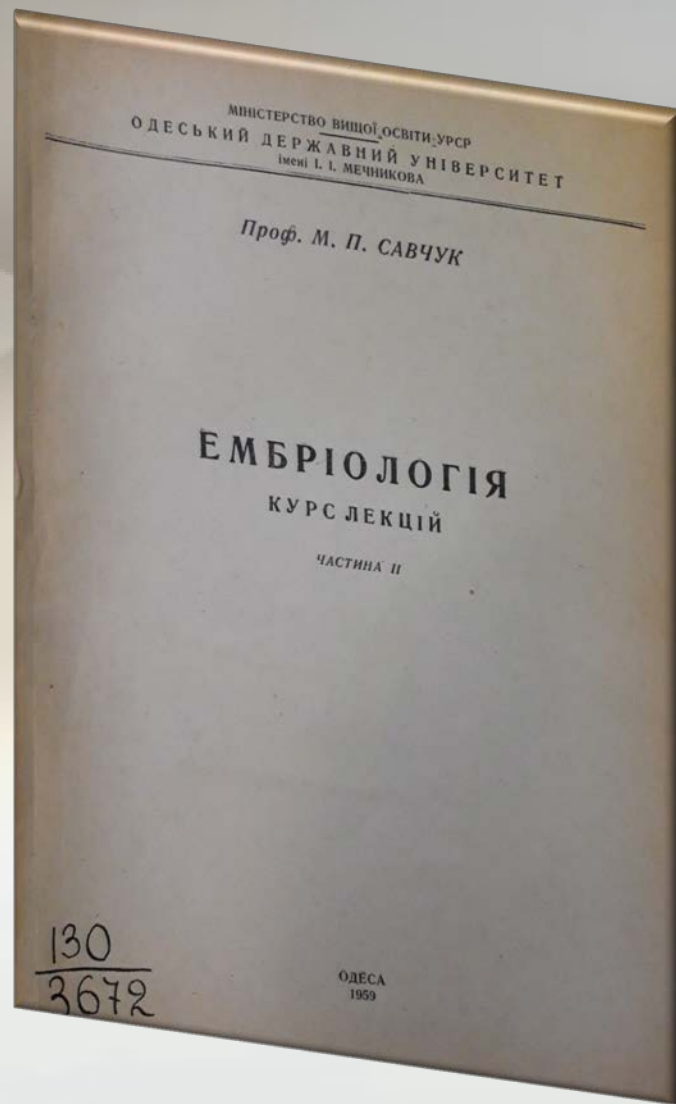
Савчук М. П. Зоологія безхребетних / М. П. Савчук. – Вид. 2-е. – Київ : Рад. шк., 1965. – 503 с. **Шифр: 130/4186**

У підручнику з зоології безхребетних подано загальні риси найпростіших, губок, кишковопорожнинних, плоских, круглих та кільчастих червів, немуртин, щупальцевих, молюсків, членистоногих і голкошкірих, наведено основні відомості з їх біології, систематики, філогенії. У книгах вміщено матеріал про мікроскопічну будову клітини та її розмноження, про найновіші досягнення науки в боротьбі з безхребетними – паразитами людини та тварин.

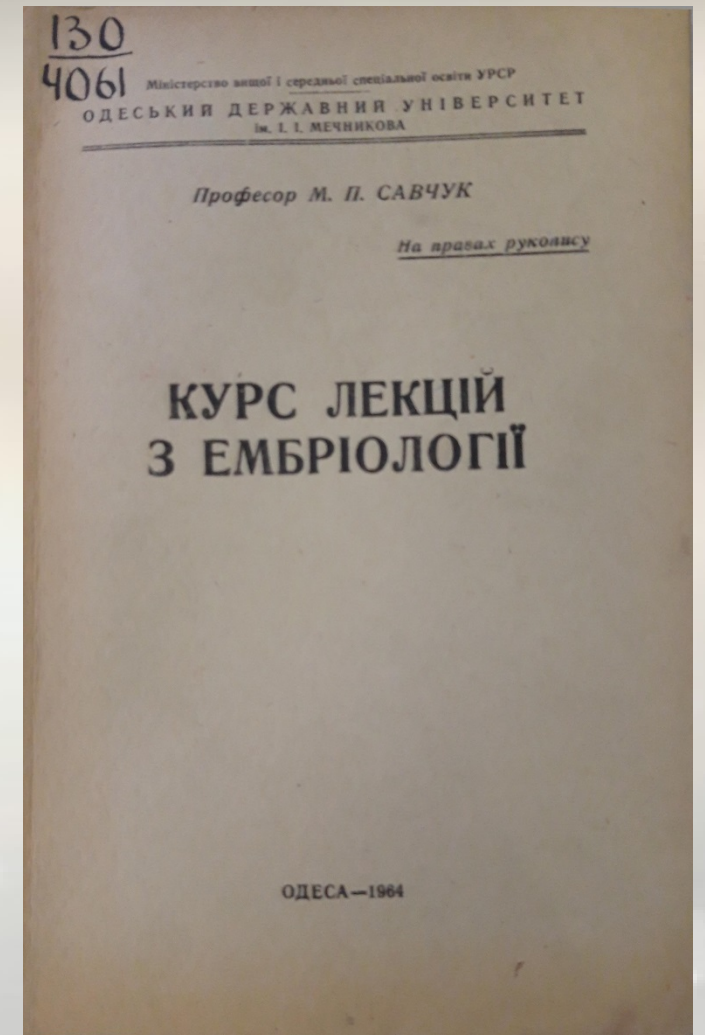

Савчук М. П. Ембріологія : курс лекцій / М. П. Савчук. – Одеса, 1959. – Ч. 1. – 117 с. Шифр: 130/3672

Савчук М. П. Ембріологія : курс лекцій / М. П. Савчук. – Одеса, 1959. – Ч. 2. – 83 с. Шифр: 130/3672

Савчук М. П. Курс лекцій з ембріології / М. П. Савчук. – Одеса, 1964. – 218 с. Шифр: 130/4061

О ВЛИЯНИИ ГЛИКОКОЛЛА НА РАЗВИТИЕ И ПРОДУКТИВНОСТЬ ШЕЛКОПРЯДОВ

Н. А. САВЧУК

Гликоколл, или аминокислотная кислота, наряду с другими аминокислотами, входит в состав многих белковых соединений. Как установлено, данная аминокислота играет важную роль в обмене веществ шелкопрядов и входит в состав белков их тела. По данным ряда исследователей, содержание гликоколла в фибрине шелка дубового и тутового шелкопрядов достигает до 40%. Отсюда многие исследователи приходили к логичному выводу, что добавление гликоколла к обычному корму (к листьям дуба или шелковицы) может оказать положительное влияние на развитие шелковыделительной железы и увеличить продуктивность шелкопрядов. Однако соответствующие опыты ряда исследователей дали отрицательные результаты. По данным этих исследователей (Казанцев, Демяновский и др.), подкормка гусениц гликоколлом снижает количество шелка, уменьшает длину нити и ухудшает ее качество, тормозит развитие гусениц, понижает их устойчивость к заболеваниям.

По нашему поручению и под нашим руководством, на кафедре зоологии беспозвоночных ОГУ им. Мечникова в 1953, 1954, 1955 и 1956 гг. проведено испытание гликоколла на гусеницах дубового и тутового шелкопрядов. В наших опытах листья дуба (при скармливании дубовым шелкопрядом) и листья шелковицы (при скармливании тутовым шелкопрядом) обрызгивались раствором гликоколла (концентрация раствора — от 1:100 до 1:500).

При повторении известных в литературе опытов (подкормка гликоколлом гусениц на различных возрастах) мы также получили отрицательные результаты. Исходя из того, что качество корма должно играть в формировании шелковыделительной железы особенно большую роль в 5-м возрасте, нами проведены соответствующие опыты. Подкормка гусениц как дубового, так и тутового шелкопряда гликоколлом только на 5-м возрасте дала положительные результаты. Так, в опытах, проводимых т. АLEXИНОЙ над дубовым шелкопрядом (1954 г.), оказалось, что подкормка гликоколлом (раствор 1 г гликоколла в 0,5 литра воды) несколько ускоряет развитие гусениц, увеличивает вес оболочки коконов, длину нити (на 25—30%) и ее прочность. Аналогичные опыты, прове-

Савчук Н. А. О влиянии гликоколла на развитие и продуктивность шелкопрядов / Н. А. Савчук // Научный ежегодник, 1956. – Одесса, 1957. – С. 238-239. – Отд. отт. Шифр: 147/7614

Савчук Н. А. О характере эпителизации раневой поверхности у кроликов / Н. А. Савчук // Научный ежегодник, 1956. – Одесса, 1957. – С. 239-240. – Отд. отт. Шифр: 147/7614

О ХАРАКТЕРЕ ЭПИТЕЛИЗАЦИИ РАНЕВОЙ ПОВЕРХНОСТИ У КРОЛИКОВ

Н. А. САВЧУК

Эпителизация раневой поверхности является одной из важных сторон регенерационных процессов у хвостатых амфибий, обладающих огромной регенерационной способностью, регенерация начинается эпителизацией раневой поверхности, причем этот процесс оказывает большое влияние на формирование регенерационной blastемы. Как установлено нашими прежними исследованиями, в формировании регенерационной blastемы играет важную роль взаимодействие между надвигающимися на раневую поверхность пластинами эпителия, а также между последними и подлежащими тканями.

В данной работе, выполненной в 1956 г., мы ставили перед собой задачу изучить характер эпителизации раневой поверхности у млекопитающих. Опыты производились на кроликах, у которых наносились экспериментальные раны на боку и на ухе. Из регенератов на различных стадиях их развития изготовлялись гистологические срезы, изучение которых дает основание делать следующие выводы:

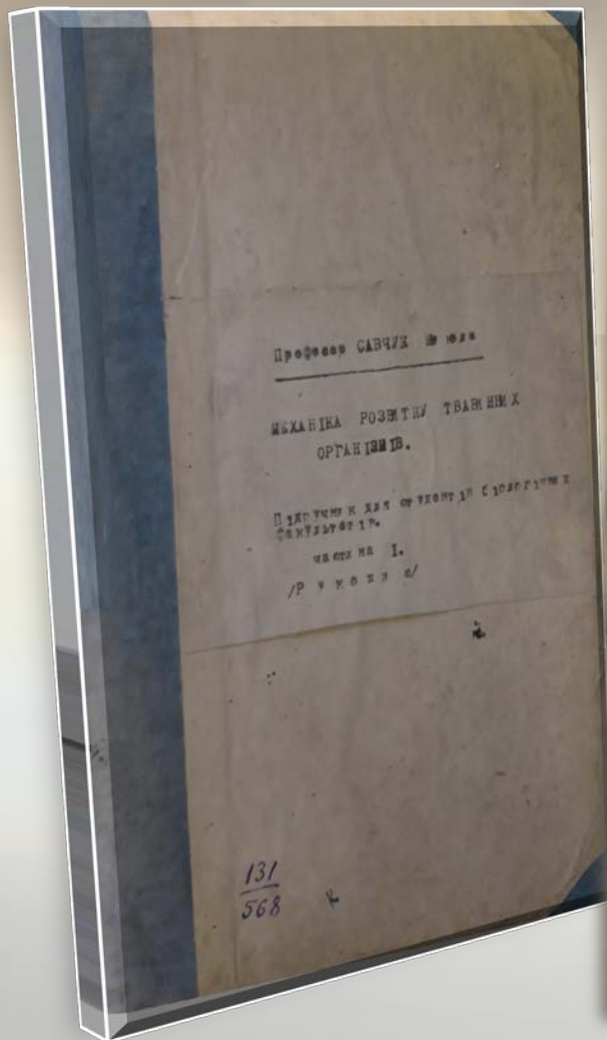
1. После операции начинаются воспалительные процессы, а затем формируется струп, под которым образуется грануляционная ткань, состоящая из капиллярных сосудов, блуждающих клеток и фибробластов. Лишь на 5—8-й день после операции отмечаются пролиферационные процессы от утолщенного края эпидермиса. Сроки завершения эпителизации зависят от размеров раны и состояния животного, но так или иначе эпителизация проходит значительно медленнее, чем у хвостатых амфибий.

2. Эпителизация раневой поверхности у кроликов носит атипичный характер. Эпителий выстилает поверхность грануляционной ткани не свойственным ему равномерным пластом, а во многих местах образует различной формы вращающиеся в глубину грануляционной ткани. Причиной этого следует считать своеобразное взаимодействие между эпителием и грануляционной тканью, причем последняя не является достаточно благоприятным субстратом для стелющегося роста эпителия.

Таким образом между эпителизацией раневой поверхности у хвостатых амфибий, обладающих огромной регенерационной способностью, и подобными процессами у млекопитающих, обладающих незначительной регенерационной способностью, отмечается большое различие. У хвостатых амфибий регенерация начинается эпителизацией раневой поверхности, причем последняя проходит очень быстро и оказывает большое влияние на образование регенерата. У млекопитающих же регене-

Савчук М. П. Механіка розвитку тваринних організмів : підруч. для студентів біол. ф-тів / М. П. Савчук. – [Б. м.], [б. р.]. – Ч. 1. – 370 с. – Рукопис. Шифр: 131/568

РОЗДІЛ I.
ОДНОКІТІННІ І БАГАТОКІТІННІ ОРГАНІЗМИ.

Світ тварин & нодто відомітними щодо форми і розмірів, починаючи від надзвичайно малих організмів, які можна розглядати лише за допомогою мікроскопа, і кінець колоосальними своїм розміром тваринами. Ці відомітності, щодо форми і розміру відомітні & відомітності і щодо судова. Виходячи з судова, всіх тварин можна поділити на дві групи: однокітінних і багатокітінних. Однокітінні, чи *protozoa*, становлять окрему групу тварин, де майже мікроскопічний розмір та відносно просту будову, складаються, в основному, з ядра, протоплазми та інших речовин /мал. № 1/

Сучасні однокітінні, чи протисти не являються тими первинними найпростішими істотами, які виникли з кожної матерії на поверхні Земної кулі, вона являється собою продукт еволюції тричленого розвитку живої матерії. Сучасних т.є. однокітінних тварин можна назвати простішими лише у відносному розумінні, по відношенню до високоорганізованих істот, по відношенню ж до первісних утвор, які виникли при певних умовах на Землі з живої матерії. Сучасні *protozoa* досягли відносно високого розвитку. Однак за все, що кладається у вічі, на диференціюванні живої матерії у протистів не виступає нічого, а виступає мі *Protozoa* своє часом відносини до тварин.

Зовнішній

131/570
ПРОФЕСОР М. САВЧУК.
ПРАЦЯ З МІКРОСКОПОМ

I
ІСТОРИЯ МІКРОСКОПА

Мікроскопом називається оптичний прилад, за допомогою якого можна розглядати малі об'єкти, яких неможливо розглядати неозброєним оком або з допомогою мікроскопа, і кінець колоосальними своїм розміром тваринами. Ці відомітності, щодо форми і розміру відомітні & відомітності і щодо судова. Виходячи з судова, всіх тварин можна поділити на дві групи: однокітінних і багатокітінних. Однокітінні, чи *protozoa*, становлять окрему групу тварин, де майже мікроскопічний розмір та відносно просту будову, складаються, в основному, з ядра, протоплазми та інших речовин /мал. № 1/

Сучасні однокітінні, чи протисти не являються тими первинними найпростішими істотами, які виникли з кожної матерії на поверхні Земної кулі, вона являється собою продукт еволюції тричленого розвитку живої матерії. Сучасних т.є. однокітінних тварин можна назвати простішими лише у відносному розумінні, по відношенню до високоорганізованих істот, по відношенню ж до первісних утвор, які виникли при певних умовах на Землі з живої матерії. Сучасні *protozoa* досягли відносно високого розвитку. Однак за все, що кладається у вічі, на диференціюванні живої матерії у протистів не виступає нічого, а виступає мі *Protozoa* своє часом відносини до тварин.

Савчук М. П. Праця з мікроскопом : підруч. для студентів біол. ф-тів / М. П. Савчук. – [Б. м.], [б. р.]. – 214 с. – Рукопис. Шифр: 131/570

**М. П. Савчук на
посаді ректора**

Наказом Наркомпроста від 14.12.1937 р. М. П. Савчука призначено в. о. ректора ОДУ, а в 1939 р. – ректором, проявивши себе як мудрий і талановитий керівник. Особливу увагу привертає його діяльність у роки війни.

«У червні–липні 1941 року М. П. Савчук організував єдину в СРСР позапланову евакуацію майна університету в м. Майкоп, де університет під його керівництвом плідно працював рік. З серпня 1942 по вересень 1944 року ОДУ був у другій евакуації: через Сухумі, Баку, Красноводськ, Ашхабад – в Байрам-Алі, Туркменія, де М. П. Савчук знову проявив величезний організаторський талант і високий рівень адміністратора-ректора.

21 квітня 1944 року університет відновив заняття в Одесі. Тобто, через 11 (!) днів після звільнення міста. Микола Опанасович активно відновлював зруйноване-розкрадене окупантами університетське господарство. Він сумлінно і плідно працював з керівництвом Одеси над розширенням території ОДУ, його навчальних корпусів та наукової бази, створивши спеціальне містечко в межах Французького бульвару, Шампанського провулку, проспекту Шевченка та вулиці Довженка».

Богачик Т. Савчук Николай Афанасьевич (1899-1976) / Т. Богачик, И. Комаровский, Л. Рясиков// Они оставили свой след в истории Одессы : одес. биогр. справ. – Электрон. дан. – Украина. – Режим доступа: <https://bit.ly/2rHWfan> (дата обращения: 13.12.19). – Загл. с экрана

1967

М. П. Савчука

Подорож з Одеси до Байрам-Алі і назад (1941-1944).

Як показує дані, це було під час другої світової війни. В цей час я був ректором Одеського державного університету і мав їде про перебування університету в тил (на початку в Майкоп (в північній Кавказ), а потім в Туркменію). Зрозуміло, що роль, як ректора університету, була не дуже рідною.

1940 рік, як відомо, був насичений військовими подіями і вже в другій половині цього року почали поводити питання: чи не доводиться Радянському Союзу виступити з німцями? Для чого були навіть певні симптоми. Наприклад, німці почали жорстоко емігрувати до кордонів СРСР біженцями. На запитання: кому вони це роблять, давалися народом різноманітні відповіді: то німці відводять свої війська для відпочинку, бо наші замирили для них спокійні. А на запитання: кому це ми підтягнули і свої війська, давалися відповіді — для охорони околиць німецької армії.

Взаємне недовір'я зросло і вкінці, безумовно, зумав готовивел до війни

Перша сторінка рукопису ректора ОДУ, чл.-кор. АН УРСР М. П. Савчука "Подорож з Одеси до Байрам-Алі і назад (1941-1944)".

5

НКП-УССР

Одесский Государственный Университет
в ГОР. МАЙКОПЕ

Адрес: г. Майкоп, Адыгейской Автономной области, Краснодарского края
ул. Гоголя, 21, телефон, 2-70

Д.К. 1942

Академик Третьякову Д.К.

Одесский Государственный университет временно находится и продолжает работу в гор. Майкопе, Адыгейской области, Краснодарского края, куда вам необходимо немедленно прислать для продолжения работ.

Ректор ОДУ Мещ / проф. Савчука
Поздолома / Бондаренко

Майкоп, тип. Адыгачиздата з. 130 25-1000

Лист М. П. Савчука до академіка АН УРСР Д. К. Третьякова.

Майкоп. Будинок в якому працював Одеський університет в період евакуації (з 09.1941 до 09.1942)

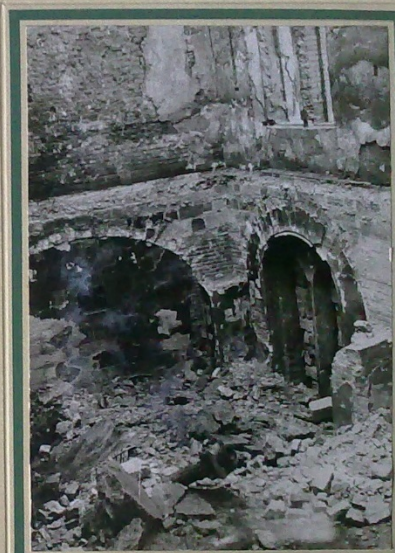

Група студентів біологічного факультету Одеського університету в Байрам-Алі. 1944 р. Оригінал (6 x 5).

Байрам-Алі. Будинок у якому проживали студенти і викладачі Одеського університету в період евакуації (з 09.1942 до 09.1944). Оригінал (18 x 11,5).

Зруйновані
корпуси.

Адміністративний корпус
Відбудовано в 1947 році.

Відбудовані корпуси

Вже у 1946 р. в університеті було відкрито три нові факультети: геолого-грунтовий, юридичний та економічний

Хімічний корпус
Відбудова закінчується в 1949 році.

Учбовий корпус
Відбудовано в 1948 році.

ЖИТТЄВИЙ та науковий шлях: дослідження

САВЧУК
Микола Панасович

Народився у 1899 р. в с. Зубівщині Шепетівського р-ну Хмельницької обл. У 1930 р. закінчив Одеський інститут народної освіти і з того часу працює у вищих навчальних закладах. З 1939 по 1948 р. — ректор Одеського університету. У 1948—1949 рр. був Міністром освіти УРСР. Завідує кафедрою зоології безхребетних Одеського університету.

Член КПРС з 1930 р.

У 1937 р. захистив дисертацію на здобуття вченого ступеня доктора біологічних наук на тему: «Походження регенераційної бластоми». У 1938 р. присвоєно звання професора. У 1948 р. обраний членом-кореспондентом АН УРСР.

Наукові дослідження стосуються в основному експериментальної біології.

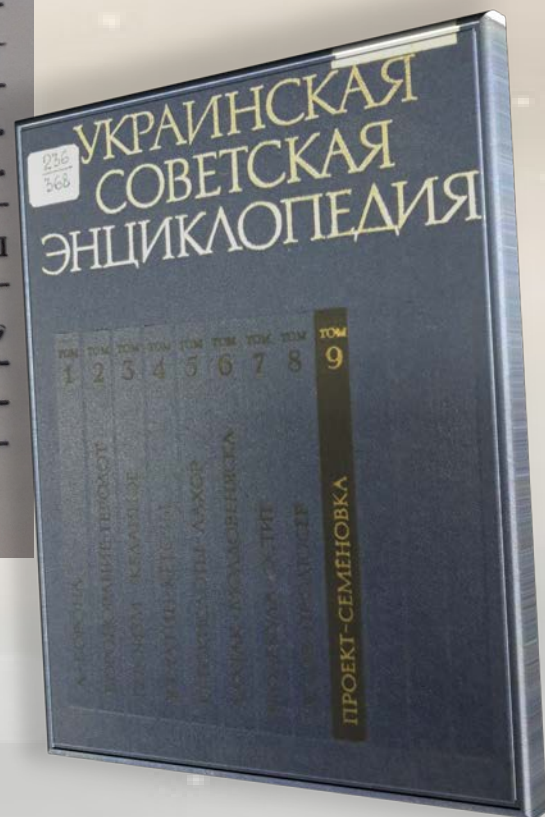
Нагороджений двома орденами Трудового Червоного Прапора та медаллю. У 1965 р. присвоєно почесне звання Заслуженого діяча науки Української РСР.

Має 150 друкованих праць.

САВЧУК Николай Афанасьевич [4 (16).XII 1899, с. Зубовщина, ныне Славутского р-на Хмельн. обл.— 16.II 1976, Одесса] — укр. сов. зоолог, чл.-корр. АН УССР (с 1948), засл. деятель науки УССР (с 1965). Член КПСС с 1930. Окончил Одесский ин-т народного просвещения (1930). В 1930—35 — преподаватель мед., с.-х., консервного ин-тов в Одессе. С 1934 — проф. Одесского ун-та им. И. И. Мечникова (в 1939—48 — ректор). В 1948—49 — министр просвещения УССР. Работы С. посвящены вопросам экспериментальной биологии, в частности *регенерации, трансплантации, развитию организмов и экспериментальной гельминтологии*. Награжден 2 орденами Трудового Красного Знамени.

15
11002

УЧЕНІ
ВУЗІВ
УКРАЇНСЬКОЇ
РСР

Севастьянов В. Д. Савчук Микола Панасович / В. Д. Севастьянов, В. О. Кузнецов // Професори Одеського (Новоросійського) університету : біогр. слов. / МОН України, ОНУ ім. І. І. Мечникова, Наук. б-ка. – Одеса : Астропринт, 2000. – Т. 1 : Ректори. – С. 78-81. Шифр: 15/10452

РЕКТОРИ

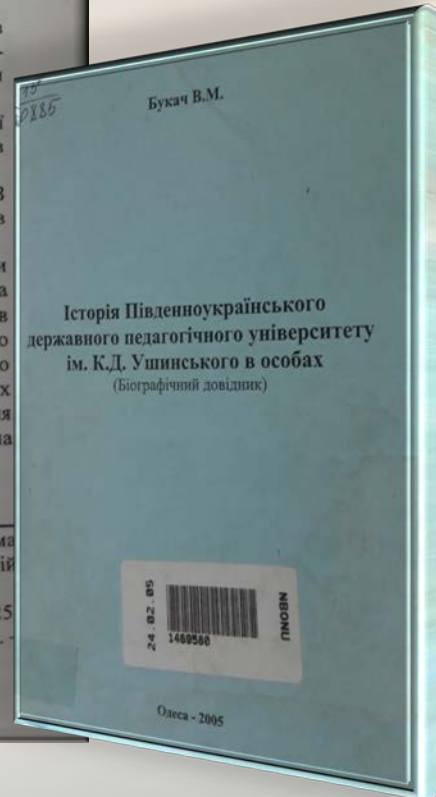
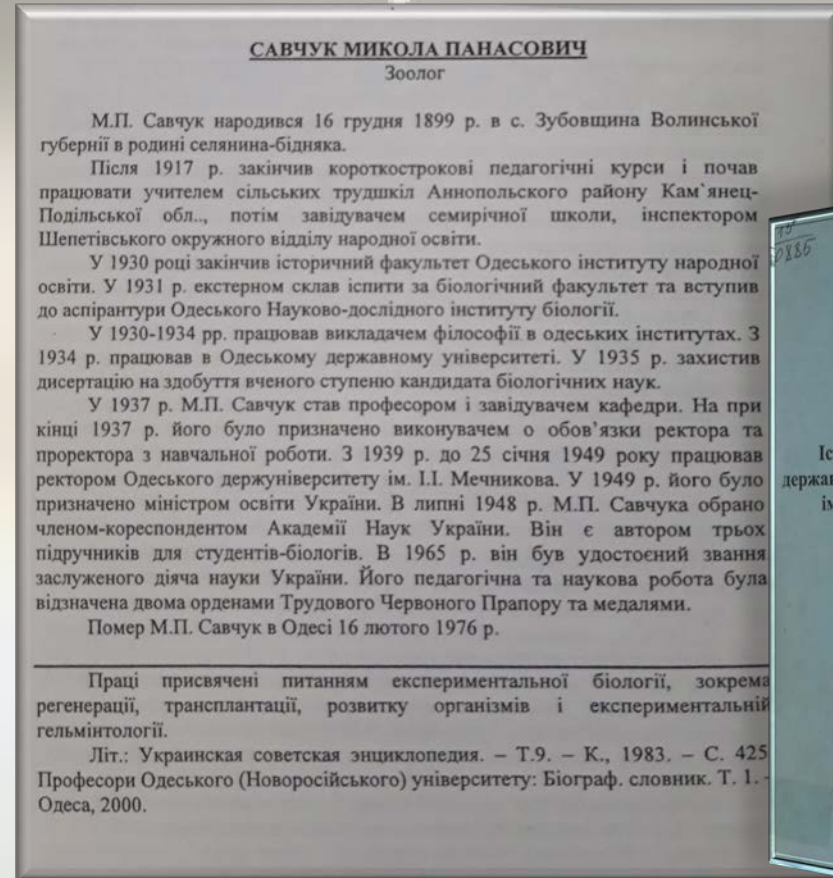
САВЧУК
Микола Панасович

Зоолог безхребетних, ембріолог, паразитолог, член-кореспондент АН України.

М. П. Савчук народився 16 грудня 1899 р. в с. Зубовщина Ізяславського повіту Волинської губ. (нині Хмельницька обл.), в родині селянина-бідняка.

Закінчив двокласне початкове училище, пізніше займався самоосвітою. Після 1917 р. закінчив короткострокові педагогічні курси і почав працювати учителем сільських трудових шкіл Аннопольського району Кам'янець-Подільської обл. У 1925 р. став завідувачем семирічної школи, а в 1926 — інспектором Шепетівського окружного відділу народної освіти.

У 1927 р. М. П. Савчук вступив до Одеського ІНО, на історичний факультет, який закінчив у 1930 р. У 1931 р. екстерном складає іспити

Савчук Микола Панасович // Букач В. М. Історія Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського в особах : біогр. довід. / В. М. Букач. – Одеса, 2005. – С. 60. Шифр: 15/10885

О Д. К. ТРЕТЬЯКОВЕ И ЕГО НАУЧНОЙ ШКОЛЕ

В. А. Дьяков

Одесский государственный университет

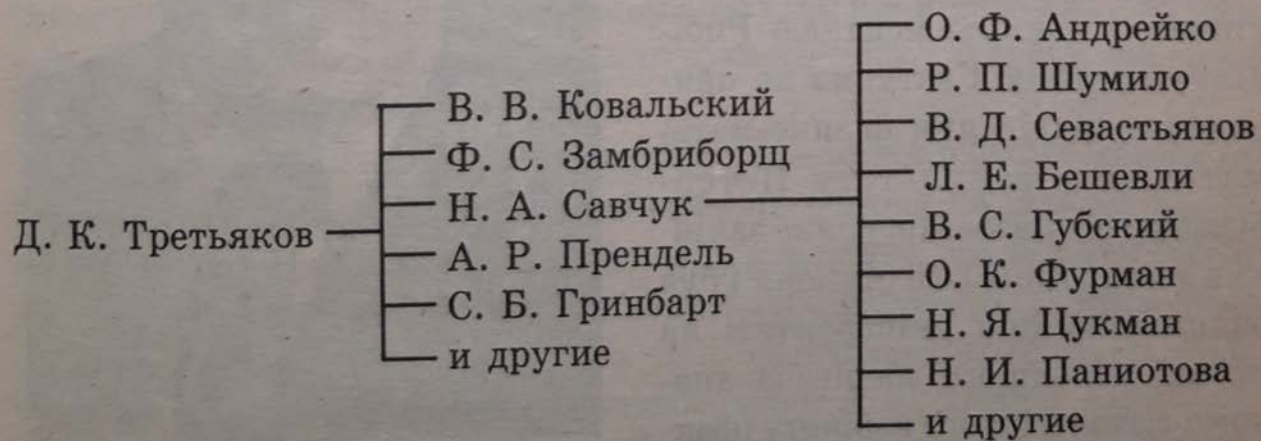
С Одессой и Одесским (Новороссийским) университетом связано почти треть столетия в жизни академика Д. К. Третьякова (с 1912 по 1941 гг.). Вместе с этим прекрасным и уникальным для юга России ВУЗом профессор пережил советские перестройки, которые претерпел университет с 1920 по 1933 гг.

Научные работы и достижения исследователя и его научно-педагогические будни достаточно освещены в литературе и описаны в мемуарных (мемориальных) материалах нашего сборника. Кроме того, нельзя забывать, что по его инициативе еще в 1929 г. был создан Зоолого-биологический институт Одесского университета, который Д. К. Третьяков возглавлял со дня основания до того момента, когда ученый в 1941 г. покинул Одессу из-за начавшейся войны. Он принимал активное участие в одесских научно-публицистических изданиях, в частности, в газете "Югоклимат". История этой организации и этой газеты еще должны быть написаны, что осветит деятельность Д. К. Третьякова там. В 1920 г. он организывает в Одессе краеведческий музей, и, будучи председателем Одесского научного общества акклиматизации, содействует организации в Одессе зоопарка.

Такая обширная, вдобавок еще и переплетающаяся научно-педагогическая, научно-публицистическая и организационная деятельность позволили ему формировать вокруг себя широкий круг учеников. Последователи Д. К. Третьякова в своей деятельности претворяли различные стороны личности Учителя, исходя при этом из различных черт своих характеров: кто-нибудь из них был в большей степени ученый, в смысле творческого формирования научных теорий, кто-либо — ученый-организатор науки и практики. Но у всех, кто в своем ученичестве сталкивался с Д. К. Третьяковым, так или иначе проявился организаторский аспект их творчества. В. В. Ковальский внутри биогеохимии создал школу по изучению микроэле-

Дьяков В. А. О Д. К. Третьякове и его научной школе / В. А. Дьяков // Академик Д. К. Третьяков и его научная школа : сб. воспоминаний и науч. трудов. – Одесса : Астропринт, 1999. – С. 3–5. Шифр: Фельдман/742

Преемственность ученичества

М. П. САВЧУК — ІНІЦІАТОР ТА НАУКОВИЙ КОНСУЛЬТАНТ
ЗООПАРАЗИТОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ НА ПІВДЕННО-
ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ ТА ПРИЛЕГЛИХ ТЕРИТОРІЯХ
ДНІСТРОВО-ПРУТСЬКОГО МЕЖИРІЧЧЯ

С. П. Ужєвська, Р. П. Шумило
Одеський державний університет

Практичні аспекти зоології традиційно входили в коло інтересів дослідників, які працювали в Одеському університеті.

В 30-ті рр. О. Р. Прендель (1922, 1930, 1937) провів обстеження гельмінтофауни собак та кішок, визначив гельмінтози, які передаються від риб. Він визначив 15 видів п'явок в плавнях Дністра, з яких три паразитує на рибах.

Проведення систематичних та планових досліджень паразитофауни риб Дністровського басейну почалось в лабораторії зоології безхребетних ОДУ після приєднання Бесарабії та Західної України до УРСР. До 1940 р. по Дністру проходив кордон, тому паразитофауна річки не була вивчена.

98

ЖИЗНЕННЫЙ ПУТЬ И НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ
ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ Н. А. САВЧУКА (1899—1976)*

Л. Н. Савчук, М. Я. Савчук

"В труде я нахожу наслаждение
и смысл жизни"

Н. А. Савчук

В декабре 1999 г. исполняется 100 лет со дня рождения члена-корр. АН Украины, заслуженного деятеля науки, доктора биологических наук профессора Николая Афанасьевича Савчука — защитника прогрессивных идей в биологии, педагога с почти 60-ти летним стажем работы, который в течение 40 лет был бессменным руководителем кафедры зоологии беспозвоночных Одесского государственного университета им. И. И. Мечникова.

Николай Афанасьевич родился в селе Зубовщина Изяславского уезда Волынской губернии (ныне Хмельницкая область) в многодетной семье, где он был старшим. Отец — Афанасий Остапович и мать Христина Даниловна были крестьянами-бедняками, очень большими тружениками, честными и глубоко верующими людьми. Эти качества родителей с детства наследовал и старший сын, честность и трудолюбие были неотъемлемыми его качествами. После революции отец Н. А. на протяжении ряда лет был председателем сельсовета, а мать и все его сестры до конца своей жизни работали в колхозе. Младшие братья сражались на фронтах Великой Отечественной войны. Один из них погиб.

* Аспирант Д. К. Третьякова (1930—1935 гг.)

ЖИЗНЬ НЕУСТААННОГО ТРУДА И ПОСТОЯННОГО ПОИСКА

А. Д. Тимченко, А. А. Тимченко
Одесский государственный медицинский университет

В 1999 г. исполняется 100 лет со дня рождения профессора Николая Афанасьевича Савчука, который всю свою сознательную жизнь посвятил педагогической и научной деятельности. Благодаря неустанным труду, желанию и способностям он сумел собственными силами вырасти из безграмотного пастуха на панских полях до профессора, чл. корр. Академии Наук, ректора Одесского государственного университета.

Николай Афанасьевич серьезно интересовался и занимался изучением естественных наук, и в 1931 г. экстерном закончил биологический факультет университета. С 1930 г., после окончания исторического факультета, Николай Афанасьевич преподавал в одесских вузах (медицинском, консервном, сельскохозяйственном) диалектический и исторический материализм. Он поступил в аспирантуру при НИИ Биологии, которую закончил, и в 1935 г., под руководством акад. Д. К. Третьякова, успешно защитил кандидатскую диссертацию, посвященную спорному вопросу о морфолаксисе.

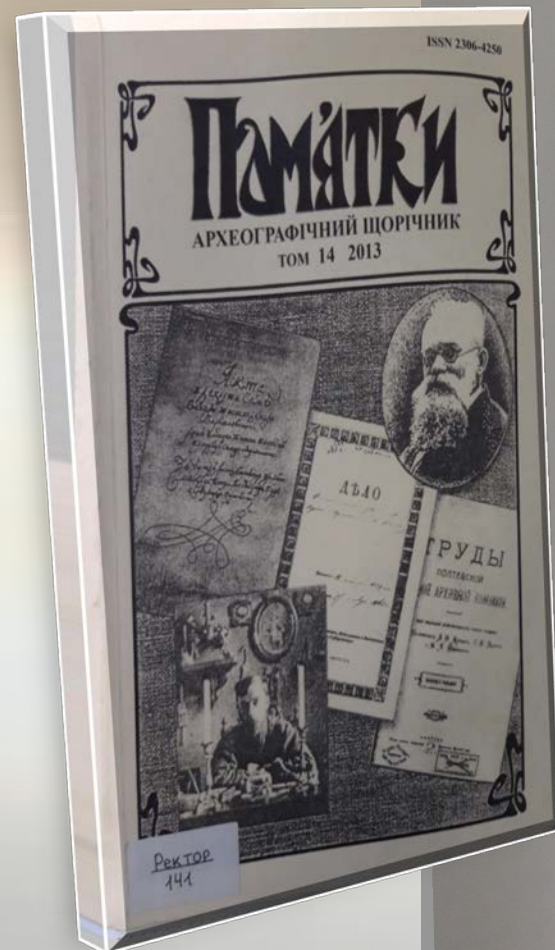
Целеустремленность, смелый поиск, интуиция ученого и умение работать с материалом стали основополагающими чертами молодого ученого. В 1937 г. Николай Афанасьевич защищает диссертацию на соискание ученой степени доктора биологических наук. Тема диссертации: "Происхождение регенерационной бластомы у хвостатой амфибии", что разрешило ряд вопросов эпиморфизма.

После успешной защиты диссертации Н. А. Савчук был утвержден Высшей Аттестационной Комиссией в ученой степени доктора биологических наук и звании профессора. Он продолжал вести исследовательскую работу в области экспериментальной зоологии по изучению закономерностей индивидуального развития животных организмов, и за короткое время опубликовал много интересных работ, напечатанных в центральных журналах и научных сборниках, издал монографию о развитии животных организмов.

Обладая всесторонне развитым интеллектом, большим запасом знаний и удивительными человеческими качествами, Николай Афа-

Шаповал А. І. Архівна спадщина видатних вчених-зоологів /
А. І. Шаповал // Пам'ятки. – 2013. – Т. 14. – С. 202–211.
Шифр: Ректор/141

УДК 930.253:59(477)

Андрій Шаповал

АРХІВНА СПАДЩИНА ВИДАТНИХ ВЧЕНИХ-ЗООЛОГІВ

Розглянуто документальний склад особових архівних фондів учених НАН України О. П. Маркевича, В. Г. Доліна, М. М. Щербака, М. П. Савчука, які є джерельною базою досліджень з історії розвитку зоології в Україні.

Ключові слова: особовий фонд, О. П. Маркевич, В. Г. Долін, М. М. Щербак, М. П. Савчук, НАН України, джерело з історії зоології.

Рассмотрено документальный состав личных архивных фондов ученых НАН Украины А. П. Маркевича, В. Г. Долина, М. М. Щербака, М. П. Савчука, которые являются ключевой базой исследований по истории развития зоологии на Украине.

Ключевые слова: личный фонд, А. П. Маркевич, В. Г. Долин, М. М. Щербак, М. П. Савчук, НАН Украины, источник по истории зоологии.

In the article are considered personal archives of the scientists of the NAS of Ukraine A.P. Markevich, W.G. Dolin, N.N. Shcherbak, N.O. Savchuk which serve as a source base for the research on the history of the development of zoology in Ukraine.

Key words: personal archives, A.P. Markevich, W.G. Dolin, N.N. Shcherbak, N.O. Savchuk, the NAS of Ukraine, sources on the history of zoology.

Інститут архівознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (ІА НБУВ) є головним архівним підрозділом в системі НАН України з питань формування, зберігання, обліку і використання документів Архівного фонду НАН України. Документальний масив архівних фондів ІА НБУВ містить інформацію про діяльність НАН України від часу її створення до сьогодні і складається з документів академічних установ та документів особового походження вчених НАН України.

Документи, що відклалися в особових фондах вчених НАН України, висвітлюють наукову, організаційну й громадську діяльність україн-

© Андрій Шаповал, 2013

ЮГО-ЗАПАД. ОДЕССИКА

Дмитрий Урсу,
доктор исторических наук,
профессор кафедры новой и новейшей истории
Одесского национального
университета им. И.И. Мечникова

ГЕНЕТИКА В ОДЕССЕ: СТО ЛЕТ БОРЬБЫ, ПОБЕД И ПОРАЖЕНИЙ

«Так отворите же архивы!
Избавьте нас от небылиц,
Чтоб стали ясными мотивы
Событий и деянья лиц».

Д. Самойлов

Сто лет назад в Одессе произошли два тесно связанных между собой события, которые имели огромные последствия для развития биологической науки не только в Украине, но и далеко за ее пределами. Нарушителем спокойствия в южном городе стал молодой приват-доцент Императорского Новороссийского университета А.А. Сапегин, недавно вернувшийся из годичной зарубежной командировки. С началом 1912-1913 учебного года он стал читать на естественном отделении физико-математического факультета новый курс о законах наследственности в растительном мире. Весной того же года, стремясь превратить теоретические знания в практику, он с тремя помощниками на окраине города вспахал землю и посеял разные сорта пшеницы. Селекционную работу по выведению новых сортов Сапегин начал на небольшом опытном участке.

Так в Одессу пришла новая биологическая наука, получившая незадолго до этого (1906 г., У. Бетсон) название генетика. Вспаханное Сапегинным Одесское опытное поле (такое официальное название этого крохотного учреждения), пройдя ряд трансформаций, со временем превратилось в широко известный Всесоюзный селекционно-генетический институт им. Т.Д. Лысенко. Его руководитель с тем же именем

Урсу Д. П. Генетика в Одессе: сто лет борьбы, побед и поражений / Д. П. Урсу // Юго-Запад. Одессика : ист.-краевед. науч. альм. – Одесса, 2007. – Вып. 14. – С. 210–257. Шифр: 81/1356